

Monika Kowalczyk-Gnyp

EDUKACYJNA PRZESTRZEŃ CZASU WOLNEGO W OPINII STUDENTÓW STUDIÓW STACJONARNYCH

Wstęp

Człowiek wykonuje w ciągu dnia, tygodnia, miesiąca, i całego życia różne czynności — zarówno obowiązkowe jak i dobrowolne — konieczne dla życia, lecz nie tym samym sposobem, nie z jednakowym zaangażowaniem, przeznaczając na nie różną ilość czasu. Szybkie tempo życia współczesnego człowieka coraz częściej rodzi pytania o jego sferę czasu wolnego (L. Witkowski, 1988).

Czyniąc zagadnienie „czasu wolnego” — współwyznaczającego kształt i jakość ludzkiej egzystencji (E. Woźniakowa, 1988) — przedmiotem dociekań i badań, pozostawiam na marginesie rozważań szereg innych, różnych wymiarów ludzkiego bytowania, takich jak: rodzina oraz praca, itd.

Zastanawiając się nad zagadnieniem „czasu wolnego” istotne staje się samo pojęcie czasu *won ego*, które w moim przekonaniu, jest pewnym nieporozumieniem. To nie czas jest wolny, tylko człowiek ma mniejszą lub większą swobodę w sposobie użytkowania go.

Ludzie żyją oraz gospodarują odpowiednią przestrzenią i czasem, który jak wskazywał Henri Bergson, jest kategorią obiektywną, choć przeżywaną w sposób subiektywny (K. Przeclawski, 1978).

Uczestnictwo człowieka w określonym momencie czasowym, w którym wytwarza wyjątkową i zupełnie odmienną sytuację tego uczestnictwa, w której najlepiej realizuje się prawo swobodniejszego wyboru, tj. zminimalizowania nacisku na obowiązki, a zmaksymalizowaniu swobodnego wyboru zajęć (K. Przeclawski, 1978), jest w moim przekonaniu tym, co potocznie określane jest „czasem wolnym”. Ponadto posługiwanie się pojęciem „czasu wolnego” zakłada

istnienie jakiejś innej kategorii czasu, który byłby „nie wolny” (L. Rowicki, 1988). Trudno jest więc przyjąć tezę, iż każdy obowiązek rodzinny czy praca ma charakter alienacyjny, czy przykry, a pozostałe kategorie zachowań są wyzwolone od tych nieprzyjemnych skojarzeń. Istnieją również pewne wątpliwości, co do traktowania jako „wolnych”, takich czynności jak, np. : oglądanie audycji telewizyjnych. Najczęściej nie mamy wpływu na treść i kształt programu telewizyjnego, co nie znaczy, że nie możemy dokonać wyboru: oglądać lub nie i co oglądać. Nasze wybory w „czasie wolnym” w skali masowej są swoście „zniewolone”, np. przez modę, ekonomię, politykę, itd.

Inne rozumienie „czasu wolnego” przyjmuje Joffre Dumazedier, który charakteryzuje ów „czas wolny” przez „czynności czasu wolnego przypisując im trzy cechy: dobrowolność, niezaradność, przyjemność, wykluczać z tej kategorii obowiązki rodzinne, społeczne, związane z kultem i z doksztalceniem. Jednocześnie Joffre Dumazedier stwierdza, że „czynności czasu wolnego: stanowią podstawową sferę rozwoju osobowości” (J. Dumazedier 1962). Niewątpliwie to stwierdzenie sygnalizuje pewien problem: jeżeli działalność człowieka w „czasie wolnym” jest właśnie najbardziej wolna to, co wtedy robi człowiek najlepiej świadczy o jego dążeniach, postawie, słowem — o jego systemie wartości, stosunku do otaczającej go rzeczywistości (K. Przeclawski, 1978).

Kolejny aspekt ujmowania pojęcia „czas wolny” wiąże się z funkcją zachowań podejmowanych w jego ramach. Im więcej będzie zachowań, zajęć i czynności rutynowych, standardowych oraz hermetycznych, tym mniej szans na wolność w kreowaniu siebie i przestrzeni, w której żyjemy.

„Czas wolny” i czynności wolne winny być tu raczej postulowaną jakością niż kategorią opisu i wyjaśniania ludzkich zachowań (L. Rowicki, 1988).

Zagadnieniem następowania określonych czynności w „czasie wolnym” (...), które wyznaczają odmienny przebieg procesu oddziaływania tych czynności oraz rzutują na efekty, zajęła się Jadwiga Izdebska (1988). Jej zdaniem cechą, która wyróżnia zajęcia w czasie wolnym, jest poczucie dobrowolności podejmowania i dobrowolności wykonania tych zajęć .

W czasie wolnym jednostka jest zorientowana bardziej na osiągnięcie dobrego samopoczucia, na swój rozwój, a mniej na działanie praktyczno-użyteczne. Inną cechą zajęć w czasie wolnym jest ich autoteliczny charakter, co oznacza, że samo wypełnienie określonych zajęć jest już satysfakcjonujące i z zasady nie podejmuje się ich dla osiągnięcia innych celów. Czynności „czasu wolnego” charakteryzuje, zdaniem Anny Kłoskowskiej (1980) dowolność wyboru, dowolność wykonania. Czynności właściwe dla „czasu wolnego” — są to czynności realizacyjne, wykraczające poza minimalne zaspokojenie kategoriycznych potrzeb organi-

zmu. Im pełniej występują te cechy, tym bardziej różni się aktywność w czasie wolnym od zajęć podejmowanych w obrębie „czasu zajętego”.

Złożoność i ważność zagadnienia „czasu wolnego” jak i wielość sposobów oraz koncepcji rozumienia tego zjawiska powoduje, że wylaniają się pytania, o to: czym jest „czas wolny”, czy mamy jeszcze „czas wolny”, jak odnaleźć samego siebie w ogarniętym szalonym pędem świecie, w jaki sposób dbamy o siebie — o swój rozwój, jak kształtujemy siebie oraz w jaki sposób kreujemy przestrzeń, w której żyjemy?

Pytania te są o tyle istotne gdyż nowoczesność i doskonałość przygotowania do życia w społeczeństwie nie oznacza już tylko sprawności w dostosowaniu się do standardów i ról zastanych w otoczeniu. Oznacza zdolność do samodzielnego i autokreacyjnego wypełniania przestrzeni czasu wolnego z pożytkiem dla budowy sensu życia własnego i bliskich (L. Witkowski 1998).

Cel i metoda badań

Celem, dla którego zostały podjęte badania nad „czasem wolnym” — „czynnościami czasu wolnego” jest próba odpowiedzi na postawione wyżej pytania — zagadnienia. Pomocne w tym względzie były badania sondażowe, przeprowadzone w roku akademickim 1997/98 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, w których udział wzięło 83 studentów, w tym 48 osób z Wydziału Pedagogicznego I roku, specjalności: poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy — 20, pedagogiki społecznej — 28 osób; oraz 35 studentów II roku Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego z kierunków: Fizyka (28), Informatyka (7).

Tabela 1. Struktura badanej grupy studentów

	Liczba osób	%	Wydział Matematyczno-Przyrodniczy				Wydział Pedagogiczny			
			Fizyka		Informatyka		Por.zawodowe i pośred. pracy		Pedagogika społeczna	
			N	%	N	%	N	%	N	%
liczba bad. osób	83	100	28	33,7	7	8,4	20	24,4	28	33,7

Badanym studentom zostały postawione dwa otwarte pytania, tj.: „Co robisz, kiedy nic nie musisz robić?”, „Co lub kto stanowi o sensie twojego życia?”¹

¹ Pytania, które wykorzystane zostały do badania sondażowego zamieszczone są w publikacji L. Witkowskiego pt. „Edukacja wobec sporów o (po) nowoczesność”, IBE, Warszawa 1998.

Uzyskane odpowiedzi zostały zestawione w tabelach 2 i 3, w postaci wartości procentowych.

Wyniki badań

Na pytanie, „Co robisz, kiedy nic nie musisz robić”, badani udzielili następujących odpowiedzi (tabela 2): czytam książki, czasopisma — 44,5% wszystkich badanych udzieliło właśnie takiej odpowiedzi; oglądam telewizję — 38,5% ogółu. Spotyka się ze znajomymi, przyjaciółmi — 36,1% osób; muzyki słucha — 31,1% ogółu; spaceruje — 21,0% wszystkich badanych; śpi — 18% respondentów, a uprawia sport (jazda na rowerze, gra w piłkę) — 16,8% badanych. Leży — 15,6% badanych a 14,4% odpowiedziało odpoczywam. Odpowiedź „nic” pojawia się u 7,2% zapytanych osób, tyle samo badanych — nudzi się.

Tabela 2. Odpowiedzi na pytanie „Co robisz, kiedy nic nie musisz robić?”

Kategoria	N=83 100%	Fizyka II r.	Infor. II r.	Porad.zaw. I r	Ped. społ. I r.
	% Odpowiedzi	N=28 100%	N=7 100%	N=20 100%	N=28 100%
Czytam książki czasopisma	44,5		43,0	45,0	50,0
Oglądam TV	38,5	43,0	14,2	45,0	35,7
Spotykam się ze znajomymi	36,1	29,0	14,2	30,0	53,5
Słucham muzyki	31,1	28,0	-	40,0	35,7
Spaceruję	21,0	25,0	-	20,0	25,0
Śpię	18,0	18,0	-	35,0	10,7
Uprawiam sport	16,8	3,5	14,2	25,0	21,4
Leżę	15,6	25,0	-	5,0	17,8
Odpoczywam	14,4	3,5	28,5	35,0	10,7
Nudzę się	7,2	7,0	-	5,0	10,7
Nic	7,2	10,5	14,2	15,0	-

*respondenci na pytanie udzielali więcej niż jedną odpowiedź.

Analizując otrzymane wyniki warto je porównać z innymi opracowaniami dotyczącymi wzorów spędzania czasu wolnego. Wydaje się, że dla uchwycenia różnic, istotne znaczenie może mieć czas, w którym zostały przeprowadzone ba-

dania wykorzystane przeze mnie do porównania. Posłużyłam się badaniami z lat osiemdziesiątych.

Z badań nad czasem wolnym młodzieży w wieku 18-24 lata przeprowadzonych w roku 1984 (J. Mirosław, 1988) wynika, że czas wolny respondenci przeznaczają na: oglądanie telewizji, spotkania towarzyskie, odpoczynek bierny, czytanie gazet i czasopism, czytanie książek, rozmowy z członkami rodziny, spacer. Z badań I. Zdąbłarz (1988) przeprowadzonych w 1985, zrealizowanych na ogólnopolskiej próbie wynika, że najbardziej charakterystyczne dla młodzieży — studentów, są zachowania pasywne ruchowo, wyrażające się w takim spędzaniu czasu wolnego, jak: czytelnictwo, oglądanie telewizji. Jednocześnie spadła aktywność w dziedzinie kultury, sportu i turystyki.

Choć przytoczone badania przeprowadzone zostały trzynaście — czternaście lat temu okazuje się, że wzory spędzania wolnego czasu są bardzo podobne. Nadal młodzież woli oglądać telewizję, czytać książki, czasopisma, niż aktywnie organizować sobie czas wolny.

Być może jest to związane z powielaniem stereotypowego modelu spędzania czasu wolnego, lub pewna alienacja, zamknięciem się w małej grupie, w świecie telewizji, gazet i książek.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, kto lub co stanowi o sensie życia respondentów. I tu uzyskano następujące odpowiedzi.

Tabela 3. Odpowiedzi na pytanie „Co lub kto stanowi o sensie twojego życia?”

Odpowiedzi	N=83	Fizyka II r	Informat II r.	Porad. Zaw. I rok	Ped. Społ. I r.
	100% odp.	N=28 100%	N=7 100%	N=20 100% odp.	N=28 100% odp.
rodzice/rodzina	32,5	17,8	14,2	60,0	32,1
ukochana osoba	24,0	21,4	14,2	30,0	25,0
ja sam/sama	18,0	28,5	-	25,0	7,1
przyjaźń	16,8	17,8	14,2	20,0	25,0
szkoła	13,2	-	-	35,0	14,2
miłość	12,0	17,8	14,2	5,0	10,7
wiara w Boga	10,8	17,8	-	-	14,2

*respondenci na pytanie udzielali więcej niż jedną odpowiedź.

O sensie życia 32,5% — (21) badanych studentów stanowią rodzice. W odniesieniu do 24,0% respondentów są to osoby określone jako ukochane”, tj.: chło-

pak lub dziewczyna, z którymi badani są bardzo silnie związani emocjonalnie, uczuciowo. Ja sam, sama stanowią o sensie mojego życia, to odpowiedź, której udzieliło 18,0% badanych. Sens życia w przyjaźni upatruje — 16,8% osób, a w szkole — 13,2%. 12,0 % studentów uważa, że miłość jest sensem życia. Wiara w Boga, to odpowiedź jakiej udzieliło 10,8% respondentów. Zanotowano również takie odpowiedzi jak: cele, które sobie wyznaczam; ludzie wokół mnie; nadzieja; prawda; szacunek; zaufanie; nic; nie wiem.

Z analizy otrzymanych odpowiedzi wynika, że badana grupa studentów sens swojego życia widzi w rodzicach — rodzinie. Odpowiedzi te wydają się być charakterystyczne dla osób młodych, które nie mają jeszcze własnych rodzin, często nadal mieszkają z rodzicami a relacje rodzic — dziecko są jeszcze bardzo silne. Być może jest i tak, że badana młodzież — studenci, jak większość młodych skazana jest na niepewność i wielozmienność współczesnej epoki. W częstych momentach zagrożenia, ludzie szukają bezpiecznego „schronienia”, a takie może dawać rodzina-rodzice, bliskie i kochające osoby oraz człowiek sam sobie.

Wnioski

Przeprowadzone badania nad czasem wolnym dotyczą wycinka czasu, który tradycyjnie można nazwać „krótkim czasem wolnym”: (E. Wnuk-Lipińska, 1988).

Umiejętność kreowania tej przestrzeni jest niezwykle ważna, gdyż brak koncepcji na spędzenie czasu wolnego jest zaprzeczeniem aktywności, kreatywnej zmiany — jest zaprzeczeniem rozwoju. Stagnacja i wycofanie prowadzą do anomii (por. R. K. Merton, 1982).

Poczucie deprywacji (por. T. G. Gurr, 1970) w czasie wolnym, które wydaje się mieć tu miejsce, ujawnia się wówczas gdy pożądane przez jednostkę rodzaje zachowań są z jakiś względów zablokowane (np. bariery ekonomiczne), rodzi poczucie zniechęcenia, obojętności a nawet frustracji. Wyzwała to mechanizmy adaptacyjne, które realizowane w konkretnych wzorach spędzania czasu wolnego (np. pasywnych), pozwalają owo poczucie deprywacji zredukować.

Aktywna i racjonalna działalność człowieka, która sprzyjać będzie kreatywności, twórczemu działaniu, rekreacji i licznym zajęciom w czasie wolnym, będzie sprzyjać rozwojowi osobowości każdej jednostki.

Pozytywny styl życia rozumiany jako życie aktywne, wyzwalające energię jednostki, jej zdolności, umiejętności, nawyki, pragnienia, zainteresowania może i powinien być realizowany w sferze czasu wolnego. Nuda, beczynność, zwątpienie w samego siebie prowadzi do uczucia, że tak przeżyty czas jest bezwartościowy, pusty w swojej istocie, zmarnowany w sensie wartości życiowej.

Trzeba się uczyć organizować, uczestniczyć i przeżywać „czas wolny”, by przyswoić pozytywne przyzwyczajenia i nawyki — po prostu być w świecie.

Bycie w świecie, to również szukanie sensu własnej egzystencji. To umiejętność postawienia sobie pytania, kto lub co stanowi sens. Umiejętność weryfikowania udzielanych odpowiedzi to świadome przeżywanie życia.

Badana młodzież upatruje sens swojego życia w więzach rodzinnych, w osobach które obdarzyły miłością niż w samej miłości choć i ona jest elementem stanowiącym o sensie życia. Wydaje się słuszna konkluzja, że badana młodzież upatruje sens swojego życia w drugim człowieku — dalece bardziej niżli w innych deklarowanych wartościach.

Bibliografia

- Dumazedier, J., (1962), *Vers une civilisation du loisir?* Paris.
- Galkowski, J. W., (1992), *Podstawowy wymiar bytowania*, WAW, Warszawa.
- Gurr, T. G., (1970), *Why men rebel?* Princeton:Princeton University Press.
- Izdebska, J., (1988), *Czas wolny młodzieży wiejskiej*, [w:] *Czas wolny młodzieży* (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa.
- Kłoskowska, A., (1980), *Kultura masowa*, PWN, Warszawa.
- Merton, R., K., (1982), *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa.
- Mirosław, J., (1988), *Zachowania młodzieży w świetle badań budżetu czasu* [w:] *Czas wolny młodzieży*, (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa
- Przeclawski, K., (1978), *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, WSiP, Warszawa.
- Rowicki, L., (1988), *Wybrane problemy badania aktywności kulturowej*, [w:] *Czas wolny młodzieży* (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa.
- Witkowski, L., (1998), *Edukacja wobec sporów o (po) nowoczesność*, IBE, Warszawa.
- Wnuk-Lipiński, E., (1988), *Teoretyczne i metodologiczne problemy badania czasu wolnego młodzieży*, [w:] *Czas wolny młodzieży* (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa.

- Woźniakowa, E., (1988), *Stan badań nad wzorami zachowań uczniów w czasie wolnym*, [w:] *Czas wolny młodzieży* (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa.
- Zdąbłarz, Z., (1988), *Zachowania młodzieży w czasie wolnym*, [w:] *Czas wolny młodzieży*, (red.) A. Matysiewicz, IBPM, Warszawa.